

ПРОБЛЕМА КОНТРОЛЮ І ОБЛІКУ ЗНАНЬ УЧНІВ У ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 20-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ

В статтє рассматриваются методы контроля и учета знаний учеников в 20-е годы прошлого столетия. Из материалов, исследованных нами, можно сделать выводы, что в рассматриваемый период в украинской школе формировалась новая система методов контроля и учета знаний учеников. Она объединяла методы как индивидуального, так и массового контроля знаний учеников.

Особое место принадлежит методам контроля орфографических умений и навыков, потому что остро стояла проблема грамотности населения Украины не только школьного возраста, но и взрослых.

The article deals with the methods of control and registration of pupils' knowledge in the twenties of the last century.

Our research has led us to the conclusion that the new system of methods of control and registration of pupils' knowledge was being formed at the time in the Ukrainian school. It united both methods of individual and mass control of pupils' knowledge.

Special emphasis was made on the methods of control of orthographically habits and skills, because the problem of literacy of the population of Ukraine (both schoolchildren and grown-ups) was very urgent.

Проблема контролю і обліку знань учнів була і залишається актуальною для практики загальноосвітньої школи.

Її корені знаходимо у дослідженнях науковців 20-х рр. ХХ століття. Педагогічна практика відмовилась від старих методів і шукала нових шляхів вирішення проблем контролю, обліку та оцінювання знань.

Як вказує Н.В. Басова, педагогічний контроль – це спосіб отримання інформації про якісний стан навчального процесу [2, 247]

Найчастіше контроль пов'язують з системою спостережень і перевірки. Всі дослідники і науковці визначають необхідність контролю для виявлення навчальних досягнень учнів, розкриття причин слабого засвоєння ними змісту освіти, корекції процесу учіння.

Більшість дослідників називають компонентами контролю перевірку (виявлення знань, умінь, навичок) та облік (фіксацію результатів

оцінювання у вигляді балів).

В „Українському педагогічному словнику” С.Гончаренка говориться, що оцінка (відмітка) – визначення й вираження в умовних знаках – балах, а також в оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь та навичок згідно вимог шкільних програм, рівня старанності і стану дисципліни. Оцінювання здійснюється у процесі повсякденного вивчення вчителем результатів навчальної роботи учнів на уроках і вдома, а також за результатами спеціальної перевірки знань, умінь і навичок: усної, письмової, графічної, практичної. При оцінюванні враховується повнота, усвідомлення і міцність засвоєння найважливішої наукової інформації, яка передбачена програмами й фактично вивчена на уроках чи інших видах навчальних занять: знання й розуміння зв’язків і взаємозалежностей між вивченими явищами, законами, закономірностями і правилами, вміння користуватися набутими знаннями для правильного пояснення конкретних фактів і явищ реальної дійсності, самостійність суджень [6, 245].

За Ш.О.Амонішвілі оцінка – це специфічний вид активності, самостійної діяльності, що підпорядкована головній меті – стимулювання і спрямування всього процесу навчання і виховання учнів. [1, 35]

Здійснення контролю в процесі навчання – це складова, яка входить в оціночну діяльність.

Контроль повинен використовуватися при застосуванні стимулюючої оцінки, що слугує для визначення успіхів і досягнень учнів у навчальній діяльності, дозволяє своєчасно виявити помилки і недоліки, надати учневі допомогу у ліквідації прогалин у знаннях.

Постійний контроль із паралельним використанням стимулюючої оцінки на всіх етапах здійснення навчально-пізнавальної діяльності привчає учнів завжди готуватися до занять. Це сприяє оволодінню певною сумою знань, умінь і навичок з подальшим їх удосконаленням відповідно до стандартів освіти, опануванню нових методів і прийомів, змушує обирати раціональні шляхи вирішення поставлених пізнавальних завдань.

Українські дослідники: Г.Ващенко, І.Гоголь, Г.Ігнатова, Є.Ігнатєв, О.Тищенко, П.Шостак та багато інших одноставно констатували нагальну потребу створення нової системи методів контролю і обліку знань учнів. Вони обґрунтовували наявність такої пильної уваги до цього питання значущістю останнього для правильної побудови всієї шкільної роботи з учнями.

М.Заріцький в системі навчання велике місце відводив обліку знань. Ним були виділені три завдання обліку: наукове, об’єктивне, дидактичне.

Дидактичне завдання полягало в прищепленні учням важливих організаційних звичок (оцінка явищ, „безсторонність” думки про

товаришів, уміння відмежовуватись від особистих рахунків) та вмінні створити навчальний комплекс (мовленнєві акти, відомості з педагогіки, психології).

Наукове завдання мало за мету встановлення причинних зв'язків і закономірностей, які потрібно накопичувати під час навчання.

Об'єктивне завдання передбачало особистісний підхід до кожного учня, врахування його спадкових, фізичних та психологічних аспектів розвитку [8,84].

Визначаючи завдання обліку, М.Заріцький не виокремлював функції контролю.

Його думку поділяв В.Сильченко: „... облік не відокремлюється від усього педагогічного процесу, а вводиться, як один із моментів його, що тісно пов'язується з навчальним планом”, ремствує з приводу відсутності однастайності у системі контролю та обліку знань у національній школі, безсумнівним вважає її наявність у школі та необхідність постійного пошуку нових методів. Тільки за такої умови школа досягне успіху у справі постановки справді об'єктивного, науково обґрунтованого обліку знань учнів [11, 26]. У структурі обліку актуальними вважав час, ступінь інтенсивності зусиль, витрачених за цей час, наслідки виконаної роботи. Облік трактував як один із методів, що передбачає постійне спостереження, вивчення учня в різні моменти, фіксацію отриманих даних у громадсько-політичному житті, загальному розвитку, засвоєнні знань, формуванні трудових навичок.

П.Шостак акцентував увагу на важливості поєднання в обліку праці учнів таких двох моментів: засвоєння знань на теоретичних заняттях та вміння застосовувати їх у житті. „Треба, щоб діти усвідомили, що під час обліку їхня виробнича робота серед оточення матиме більше значення, ніж теоретична підготовка”, - підкреслює дослідник. [13,28]

В.Ковальський, розглядаючи доцільність використання системи відміток для обліку класної роботи і оцінки знань, констатував її негативний вплив на учнів. Він акцентував, що зазвичай педагог змішує поняття успішності, обдарованості, і сам процес шкільної роботи, а відмітки помилково вважає мірилом обдарованості [9,86]. Оцінюючи знання за Ковальським, потрібно розмежовувати:

- 1) процес роботи, процес набуття знань;
- 2) набуття навичок як результат роботи, тобто успішність учня в тій чи іншій роботі;
- 3) обдарованість, тобто наявність спадкових або набутих властивостей нервової системи, що надають процесу роботи і навичкам особливі відтінки.

Охопити вказані моменти оцінки не можуть. Вони більше підходять під мірило успішності роботи, але тоді зайве їх повсякденне

використання як для оцінки процесу роботи, так і його результатів. Процес роботи складний і не просто поділяється на складові частини, які можна було б оцінити. А результат роботи повинен представляти собою певний елемент мозкової діяльності. Констатування наявності цього елемента і є оцінкою успішності роботи. Отже, оцінити складний процес роботи, що складається з ряду стадій, оцінками – неможливо. При застосуванні оцінок для встановлених навичок педагога вчиняють суб'єктивно. Оцінки виражають не стан навичок, а вплив учителя, тому і не можуть мати ніякої практичної цінності [9,88].

В.Ковальський зазначає, що експериментальна педагогіка і царини знань, що її торкаються, повинні ставити перед собою питання про знаходження об'єктивних критеріїв оцінки [9,89]. На його думку, оцінки повинні показувати дійсну об'єктивну картину, бути основою для наукових висновків про цінність тих чи інших способів впливу на учнів, визначати доцільність застосування того чи іншого методу.

Для правильного, точного і повного обліку праці і оцінки знань за В.Ковальським, вчитель повинен використовувати клас, крім оцінки знань, для вивчення особистості. При цьому потрібно уникати змішування впливу колективу на окремих індивідуумів; не можна виділяти роботу окремої особистості, викликаючи її до дошки на тривалий час або довго питаючи з місця; в класі робота повинна розподілятися між учнями більш-менш рівномірно. При оцінці учні повинні працювати природно, як на звичайних уроках і не повинні знати, що їх оцінюють і проводять спостереження над ними.

Педагоги 20-х років робили спроби всебічного аналізу методів контролю та обліку знань учнів.

Вони звертали увагу на облік не лише формальних знань, а й тих практичних навичок, які необхідно засвоїти учням, розглядали методи індивідуального та масового обліку, що склалися з виконання учнями домашніх, контрольних робіт, спостереження, опитування, облік та формування орфографічних навичок.

В.Сильченко, І.Гук, О.Тищенко, І.Кудаковцев, І.Гогодь, Г.Ігнатова, розглядають методи масового та індивідуального контролю та обліку знань учнів. Найголовнішими з методів індивідуального контролю та обліку знань учнів вважали індивідуальне повторення, індивідуальний експромт, поточні письмові та усні завдання, періодичні контрольні роботи, домашні роботи.

Розглянемо підходи дослідників 20-х рр. до методів індивідуального контролю та обліку знань докладніше.

1. Індивідуальне повторення, що полягає у повторі матеріалу, що вивчали напередодні, у формі бесіди. В.Сильченко наголошував, що це не опитування для оцінки, а лише повторення.

2. Індивідуальний експромт проводиться без попередження учнів, метою якого було привчити учнів регулярно працювати, повторювати і не запускати роботи. Вчитель мав можливість глибше вивчати учнів, уточнити вдаль підбору навчального матеріалу.

3. Поточні писані й усні завдання: „диктура”; розв’язування задач певного відділу; граматичне й стилістичне спостереження за певним завданням; усні оповідання, складені на основі набутих знань, домашні роботи. Ці завдання мають практичне призначення – їх з часом використовують під час звітності за виконану роботу як дописи до газет, журналів, доповіді на зборах. Особливо актуальним для української школи 20-х рр. ХХ ст. був метод обліку та формування орфографічних навичок, тому що йшла активна робота з освоєння елементарної грамотності не тільки учнями шкіл, але й великої кількості дорослого населення.

Погляди на методи обліку знань з орфографії відбивали різні, часто протилежні, точки зору: заперечення необхідності виправлення помилок; ресстрація, а потім застереження помилок; виправлення помилок різними способами.

І.Кудаковцев підкреслював необхідність виправлення помилок, яка давала можливість учням візнати свої хиби і досягнення, що формувало стимул і зацікавлення у праці. Повної чіткості у необхідності виправлення помилок надавав останній етап роботи з формування орфографічної грамотності – робота над помилками. І.Кудаковцев, І.Гоголь, Г.Ігнатова дотримувалися думки про те, що слід пояснювати помилки через визначення правила написання слів і фраз, виправляти їх та примушувати опрацьовувати своє завдання ще раз без помилок.

Ще одним дієвим методом контролю знань з орфографії називали диктування, або „диктуру”. Автори вказували чотири його типи: перевірочне, пояснювальне, творче та вільне [5,78].

Перший тип диктанту застосовувався для перевірки та набуття орфографічних навичок і не вважався дослідниками ефективним способом навчання.

Пояснювальний диктант передбачав детальний усний розбір важких слів та фраз і запис вчителем або кращим учнем на дошці і рештою учнів за зразком до зошитів.

Автори вважали, що сприйняття за допомогою слуху, зору, моторики міцніше, найдовше запам’ятовується і легше пригадується. Через те цей тип диктанту рекомендувався для набуття орфографічних навичок.

Творчий диктант передбачав розгляд нового правила і придумування та запис слів та фраз на вивчене правило. Цей спосіб давав можливість формування орфографічних навичок та набуття теоретичних знань з граматики. Даний метод вважався за найкращий у контролі орфографічних знань.

Характеризуючи вільний диктант, дослідники абсолютно заперечували його, вважаючи дуже низьким загальний рівень елементарної грамотності учнів. Підкреслювали, що ефективність його може зрости за умови підвищення рівня елементарної грамотності.

4. Періодичні контрольні роботи давалися з попередженням, щоб діти могли підготуватися. Їх мета – проконтролювати засвоєння пройденого матеріалу.

5. Самооблік учня, де учень фіксував виконане, він перевіряв свої знання, привчав себе уважніше ставитися до роботи. Самооблік давав можливість ознайомити з результатами праці батьків.

6. Робочий зошит, де учень виконував вправи, робив записи, вирішував задачі.

7. Щоденник учня був своєрідним сповідальником школяра, де все вписано щиро, без страху контролю. Дитячий щоденник мав цінність для обліку роботи учнів.

До методів масового обліку праці учнів дослідники відносили:

1. Щоденний облік праці з окремих дисциплін, який відбивав порядок вивчення кожної окремої дисципліни із записом місяця, числа, теми і завдання.

2. Щоденник ланки, де позначалося виконання конкретних завдань з навчальної та громадської роботи.

3. Облік за комплексом.

В.Сильченко окремо виділяв облік у молодшому концентрі. Він проводився за такою схемою: вчитель давав питання учням, пропонуючи відповіді будувати у формі оповідань. Учень синтезував весь матеріал і порівнював з планом-схемою; короткий звіт про опрацювання питань із мови, математики; виконання контрольних робіт; як синтез усієї облікової праці – проведення ранку із інсценізаціями, декламаціями, співами; перевірка вчителем усіх форм роботи за комплексом.

4. Триместровий облік: 1) у молодшому концентрі проводився так, як і за комплексом; 2) учитель систематизував попередні обліки, складав характеристики учнів і групи, писав звіт; 3) зібраний матеріал за триместр передавався груповій комісії, яка робила висновки; 4) керівник читав звіт на педраді, ланкова рада звітувала учкому; 5) триместр закінчувався звітом керівника і ланкової ради перед батьківськими зборами і ранком молодшого концентру.

Триместровий облік у старшому концентрі кожен предметник проводив самостійно. Давав на повторення матеріалу два-три дні. Матеріал поділявся на підтеми, що висвітлювали триместрову тему. Облік мав такі етапи: 1). доповіді ланками з доповненнями відповідей один одного; 2). контрольні роботи; 3). систематизація реальних наслідків за триместр; 4). оцінка кожного учня товаришами та вчителем; 5). передача відомостей

вчителем передавав керівникові групи, останній скликав групову комісію, читав з учнями характеристики, оцінюючи кожного; 6). конференція групи з усіма викладачами де читався звіт про виконання робочого плану; 7). педрада засвоювала висновки групових комісій; 8). загальні збори школи – звіт завідувача, форпосту, учкому, гуртків і майстерень; 9). збори батьків у групах та загальношкільні.

5. Облік за рік. Форма така ж, як за триместр

Підсумовуючи проаналізоване, можна зробити висновок, що українська школа в двадцять роки послідовно йшла шляхом принципового підходу створення цілісної системи методів контролю і обліку знань, враховуючи реальні обставини розвитку національної освіти. Складовими її стали: щоденний контроль та облік за предметами; облік і оцінювання теоретичних знань та рівня сформованості практичних навичок і вмінь.

Отже, працівники української школи, незважаючи на окремі недоліки, так організовували контроль і облік знань учнів, щоб він сприяв своєчасному виявленню прогалин у їхніх знаннях; повторенню і систематизації матеріалу; встановленню рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, використання отриманих знань для здобуття майбутньої професії.

Література

1. Барна М. Оцінювання навченості учня: термінологія та методологія // Рідна школа. – 1999. – №12. – С.34-39.
2. Басова Н.В. Контроль в учебном процессе // Басова Н.В. Педагогическая и практическая психология. – Ростов-на-Дону, 1999. – С.247-288.
3. Бойко А Випереджаючи час // Управління освітою. – 2000. – №25. – С.10
4. Ващенко Г.Г. і Ігнат'єв Є.І. Наслідки тестів „загального розвитку”, переведених у чотирьох групах полтавських шкіл // Шлях освіти. – 1927. – №2-3. – С.69-77.
5. Гоголь І. Ігнатова Г. Засоби обліку та набуття орфографічних навичок // Радянська школа. – 1930. – №1. – С.74 – 81.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 372с.
7. Гук І. Облік праці. // Радянська освіта. – 1926. – №7-8. – С.78-83.
8. Заріцький М. Облік шкільної праці. // Шлях освіти. – 1925. – №9. – С.83-92.
9. Ковальський В.В. Учет классной работы и оценка знаний. // Шлях освіти. – 1925. – №11. – С.86-110.
10. Кудаківцев І. Проблема виправлення писемних праць. // Радянська освіта. – 1928. – №5. – С.36-40.
11. Сильченко В. Облік праці в трудшколі // Радянська освіта. – 1929. – С.20 – 26.

12. Таран В. Шкільна виставка // Радянська освіта. — 1925. — №11. — С.21-29.

13. Тищенко О. За робочий щоденник. // Радянська освіта. — 1929. — №9. — С.28-31.

14. Шостак П. Про виробничий принцип обліку // Радянська освіта. — 1929. — № 9. — С. 21-26.